

УДК 344.97

Юрій Володимирович ОРЛОВ,
доктор юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх
справ, м. Харків, Україна)

ДИСКУРСИВНИЙ ПРОСТІР ЗЛОЧИННОСТІ

Обстоюється думка про те, що дискурсивність є сутнісною ознакою злочинності. Встановлено, що дискурсивним простором злочинності є сфера семантичних засобів детермінації та реалізації кримінальних практик. Виділено та охарактеризовано три функціональних виміри цього простору: предметно-діяльнісний (інтераакціоністський), юридичний (публічно-оцінювальний, конструктивістський), легітимаційний (приватно-оцінювальний).

Ключові слова: злочинність, дискурс, детермінація, конструювання, симуляція, дискурсивно-комунікативна теорія.

Постановка проблеми. Злочинність – феномен багатовимірний, розуміння сутності якого принципово не може бути монохромним, двовимірним. Тому цілком закономірним видається те, що кримінологічна наука рясніє різноплановими її визначеннями, що виходять з різних методологічних позицій, є зорієнтованими на неоднакові гносеологічні та праксеологічні цілі. У спробах формування уніфіковано-дефінітивного бачення злочинності неодмінно відображаються різні фрагменти, результати статистичного моделювання (вказівки на сукупність, системність злочинів тощо), соціального конструювання (посилання на юридичну формалізованість її обсягу, конвенційні основи змісту), структурно-функціонального аналізу (за якого злочинність видається за властивість суспільства, соціальну функцію), інших подібних пізнавальних прийомів з роду абстрагування. Вони хоча і відкривають суттєві, кримінологічно значущі ознаки злочинності, певним чином наближають до усвідомлення її сутності, втім рідко коли виходять з онтологічних підстав теоретизування. Останнє, таким чином, поступово втрачає свою практичну значущість, соціальну ефективність. Відтак, виникає потреба у розробленні нових підходів до аналізу змісту злочинності, її природи, феномену, які б з одного боку, компліментарно доповнювали науковий доробок, що існує, а з іншого – підкріплювали, уточнювали б його за рахунок звернення до емпіричних засад соціальних практик, серед яких – дискурсивність, що виявляється фундаментом предметності як однієї з ключових ознак злочинної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика злочинно-

сті є центральною для кримінологічної науки. На високому теоретичному рівні розроблялась у працях Г. А. Аванесова, Я. І. Гілінського, В. В. Голіни, І. М. Даньшина, О. М. Джужи, А. І. Долгової, А. П. Закалюка, О. М. Ігнатова, О. Г. Кальмана, Н. Ф. Кузнєцової, І. П. Лановенка, О. М. Литвинова, О. Г. Фролової, Д. А. Шестакова та багатьох інших вчених. Предметність як ознаку злочинної діяльності вельми розлогому аналізу у своїх працях піддавали Г. Н. Горшенков, В. М. Дрьомін, А. Ф. Зелінський, О. М. Костенко, В. В. Тищенко й інші дослідники. До окремих аспектів відтворення особливих мовних зразків кримінального середовища у своїх працях зверталися В. С. Батиргарєєва, О. І. Гуров, Д. С. Лихачов, В. В. Пивоваров, деякі інші. Віддаючи належне вже сформованим знанням фундаментального значення, варто зважати і на все ще не вичерпані можливості їхнього вдосконалення, подальшого розвитку з позицій семантично-позитивістського аналізу в кримінології, поглиблення наукових уявлень про зміст дискурсивних основ предметності кримінальних практик, чим і зумовлюється актуальність цієї статті.

Метою дослідження є визначення змісту та основних функціональних складових дискурсивного поля злочинності.

Виклад основного матеріалу. В умовах методологічного плюралізму, зокрема й у кримінологічній науці, виправданим видається прагнення тих вчених, які пропонують розглядати злочинність у категоріях, що максимально звернені до емпіризму. Йдеться, передусім, про діяльнісний підхід та похідні від нього інтегративні кримінологічні концепції (О. М. Бандурка, В. В. Голіна, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. М. Литвинов, В. С. Овчинський, Т. В. Шипунова та ін.), у межах яких, по-перше, постулюється і доводиться, що структурні властивості соціальних систем не існують поза межами діяльності (Е. Гідденс, Т. Парсонс та ін.), по-друге, злочинність інтерпретується як особливого роду соціальна практика, різновид предметної діяльності [1, с. 255; 2, с. 138, 139 та ін.]. Але слід визнати і те, що соціальною практикою цю діяльність робить не тільки і не стільки її деструктивна продуктивність, значущість для суспільства (інакше варто було б вести мову про соціально значущі практики, події), не стільки те, що вона сама по собі відтворюється у світі людському, скільки її олюднена природа. Есенція ж соціальності виявляє себе перш за все в дискурсі (мовному середовищі) як базовому комунікативному полі гомосфери.

Р. Пуар'є доводив, що в мові можливо віднайти сліди тієї первісної сили, завдяки якій ми винаходимо себе як унікальну форму природи [3, р. 135]. І унікальність ця є багатоплановою, свій прояв у ній, вочевидь, має і проблема злочинності, зокрема у проекції на неї феномену «злостісної» агресії, експансії, виключну антропогенність якої розлого аргументував Е. Фромм у своїй відомій праці «Анатомія людської деструктивності».

Засадничу роль мови у соціогенезі та індивідуальній життєдіяльності підкреслював академік Д. С. Лихачов (мовою оригіналу): «Самая большая ценность народа – это язык, язык, на котором он пишет, говорит, думает. Думает! Это надо понять досконально, во всей многозначности и многозначительности этого факта. Ведь это значит, что вся сознательная жизнь че-

ловека проходить через родной ему язык. Эмоции, ощущения – только окрашивают то, что мы думаем, или подталкивают мысль в каком-то отношении, но мысли наши все формулируются языком» [4, с. 410]. І при цьому питання мови практично не поставлено в кримінології (за винятком проблем кримінальної субкультури, професійної злочинності) як самостійний об'єкт усебічного дослідження на предмет криміногенно-детермінаційного та зворотного йому, превентивного значення.

Слід визнати, що цінності, інтереси, цілі, норми та інші складники феномену соціальності є, по-перше, похідними від дискурсу, ним послугуються та в ньому виражаються. По-друге, є неонтологічними утвореннями. Влучним з цього приводу видається зауваження Л. С. Рубінштейна, який вказує, що унікальність нашої історії в тому, що головні події завжди розгортаються у просторі мови – чи не єдиної реальності у не вельми реальному житті [5, с. 257]. Отже, розроблення проблематики дискурсу в кримінології має сприяти зміцненню онтологічних і праксеологічних основ кримінологічного знання через проекцію як на складові вчення про злочинність, її детермінацію, так і на індивідуальну злочинну поведінку, зокрема мотиваційного процесу, етапу посткримінальної поведінки, первинної, вторинної та подальшої криміналізації (у кримінологічному розумінні цього терміна) особистості. Певна річ, у межах однієї статті неможливо охопити весь спектр доктринально і практично значущих питань з числа означених. Тож обмежимося лише основними, магістральним, що визначатимуть подальший напрям наукового пошуку.

Дискурсивний простір злочинності – це сфера семантичних засобів детермінації та реалізації кримінальних практик. Цей простір формує три ґносеологічно автономних виміри: 1) предметно-діяльнісний (інтеракціоністський) – семантика кримінальних практик, тобто злочинна поведінка у мисленневих формах, конструкціях, категоріях, що складають дискурсивну основу предметності злочинної діяльності; 2) юридичний (публічно-оцінювальний, конструктивістський) – мова закону, що визначає кримінальну протиправність та засновану на ній правозастосовну практику; 3) легітимаційний (приватно-оцінювальний), що насичений семантикою квазіправової сингулярності, паралельних офіційним нормосистемам, що на груповому рівні продукують елементи устрою криміналізму, а на особистісному, у термінології академіка О. М. Костенка, – комплексів сваволі та ілюзій.

Варто бути свідомим того, що виділені виміри завжди перетинаються, синтезуються в цілісному русі соціальної матерії, деталізуючись, розвиваючись на рівні особистісного мікрокосму, соціальних груп, суспільства в цілому, здатні генерувати гібридні утворення на кшталт політико-пропагандистського дискурсу і його проекції на індивідуальну злочинну поведінку (зокрема, злочини ненависті). Тож, їхній розподіл – ґносеологічна умовність. Немає сумнівів у тому, що семантику соціального контролю об'єктивно залучено до процесу відтворення кримінальних практик як у конструктивістському, так і стигматизаційному аспектах. А легітимаційні (приватно-оцінювальні) дискурсивні практики безпосередньо залежать від

предметної характеристики конкретного різновиду злочинної діяльності. Інтеракція ж – універсальний механізм відтворення моделей соціальної діяльності на базі дискурсивно-комунікативних інструментів.

Слушними з цього приводу видаються міркування Ю. Ю. Комлева, який із посиланням на ідеї інтегративної кримінології Г. Барака («Інтегративна кримінологія», 1998 р., «Кримінологія: інтегративний підхід», 2009 р.) акцентує увагу на тому, що, взаємодіючи один з одним у процесі комунікації, жертви, злочинці, поліцейські, судді засобами мови конструюють злочинність і контроль над нею як взаємопов'язані, динамічні, діалектичні явища. Це теза про те, що злочинна поведінка – рекурсивна продукція – одноманітні дії, що стали частиною історичного і культурного контекстів [6, с. 182].

Звертаючися до першого, предметно-діяльнісного (інтеракціоністського) виміру дискурсивного простору злочинності, слід зазначити те, що цей простір не є її специфічною рисою, за винятком хіба що особливих мовних елементів кримінальної субкультури, девіантогенних корпоративних, професійно-групових, кодексів (зумовлених вимогами конспірації та маскування злочинної, частіше корупційної, діяльності узвичаєнь, здебільшого заснованих на відносинах типу «клієнт – патрон»). Дискурс є мовно-комунікативним, а відтак, і мисленнєвим загальнокультурним середовищем усього суспільного розвитку. Фундаментальні зміни дискурсу – завжди індикатор і фактор таких же фундаментальних змін у засадах соціогенези. Згадаймо так звану культурну революцію Сталіна, провідними засобами якої були репресії проти інтелігенції, найбільш освіченої та вільно мислячої категорії населення. Її витіснення з активного соціального життя неодмінно супроводжувалось і витісненням особливих мовних засобів, носіями яких були ці люди. «Подчинить, подкупить таких трудно, практически невозможно. Лучше – убрать. И не частями, а по возможности сразу в большем количестве. Заменить их надежными людьми, самыми простыми, черепные коробки которых наполнены не знаниями вообще, а только тем, что необходимо исполнителям...», – так (мовою оригіналу) виразив ідеї сталінської культурної революції В. Д. Успенський [7, с. 12]. Симптоматичним у цьому контексті є і сформульована Максимом Горьким заповідь письменника 1930-х рр. (мовою оригіналу): «Не думай!.. Подумал – не говори!.. Сказал – не пиши!.. Написал – не подписывай!.. Подписал – откажись!.. А лучше – не думай!» [7, с. 18].

З цього приводу влучно та іронічно видається також і ремарка Г. Рітершпорна, який вказує, що Соловецький табір особливого призначення був останнім місцем в Росії, де зібралася спільнота, яка пристойно розмовляла французькою [8, с. 352]. Збіднення ж мовлення об'єктивно призводить до збіднення, звуження, примітивізації мислення – те, що було конче необхідним для забезпеченості керованості мас. То був період становлення соціалістичного способу життя (способу мовлення, мислення, діяльності), того способу, який багато в чому визначає загальнокультурні, політичні, економічні, кримінальні традиції і тенденції сьогодення.

Наразі ж зауважимо, що злочинність є продуктом дискурсу. Останній, з одного боку, є атрибутом (з функціями сигнальної системи) кримінальної

активності, а з іншого – її виразом і чинником детермінації. При цьому йдеться, підкреслимо, не про злочинну мову як таку, а, скоріше, про специфікацію, адаптацію (як усвідомлену, так і несвідому, масову, таку, що розвивається за закономірностями самоорганізації систем) елементів дискурсу під особливі соціальні контексти кримінальних практик. Звідси випливає, що дискурс злочинності визначається предметністю та контекстуальністю злочинної діяльності. Ці дві її риси взаємопов'язані, перша зумовлена другою.

Предмет діяльності, стверджував О. М. Леонтьєв, проявляється двояко: первинно – у своєму незалежному існуванні, як такий, що підкорює собі та перетворює діяльність суб'єкта; вторинно – як образ предмета, як продукт психічного відображення його властивостей, що здійснюється в результаті діяльності суб'єкта та інакше здійснитися не може [9, с. 76]. Образ предмета, виходячи з концепції семіотичного трикутника, – це його знак, символ. Він може мати як візуальні, так і абстрактні форми, але практично завжди (за деякими винятковими випадками вчинення імпульсивних, у т. ч. й так званих парадоксальних, необережних, злочинів тощо) супроводжується категоріальним, термінологічним оформленням, тобто виражається засобами фонетичного алфавіту. Саме у зв'язку з цим є підстави говорити про дискурсивність природи та контекстуальність значення предмета діяльності в системі кримінальної активності як на індивідуальному, так і на масовому рівні її відтворення.

Дійсний зміст будь-якого тексту, будь-якого жесту, будь-якого висловлювання, слушно зауважує Л. С. Рубінштейн, істотно залежить від його контексту, без урахування, без знання та розуміння якого ми не в змозі адекватно зрозуміти чи оцінити жоден текст, жоден жест, жодне висловлювання [10]. Отже, невід'ємним елементом будь-якого злочину, як акту з яскраво вираженою конструктивістською природою, є його контекст як у переносному (загальнокультурному, історико-політичному, правовому), так і в буквальному значеннях. Злочинність же, таким чином, відтворюється у визначеному дискурсивному просторі. Тож, злочинність як соціальна практика народжується в тексті, значення елементів якого визначається контекстом предметної діяльності; як соціальний конструкт – оформлюється текстом закону. Привласнення ж значення ніколи не буває автономним чи природним, виявляється явищем і процесом культурним [11, с. 530]. У цьому проявляється мінімальність соціальної детермінованості злочинності, її релятивізм, однак у цьому ж виявляється і незмінна її сутнісна риса – дискурсивність, що властива предметній діяльності відповідного значення.

Окремо зауважимо, що дискурсивність – не лише іманентна якість злочинності, а й суттєва атрибутивна риса її детермінаційної природи. З приводу останньої, як відомо, кримінологія послуговується значним обсягом різних за спрямованістю концепцій, теорій. Не претендуючи в цій роботі бодай на побіжний аналіз їх у зіставленні з предметом цього дослідження, загострімо увагу лише на тому, що за загальним визнанням зміст детермінант злочинності виражається в науці через категорію «суспільні протиріччя». І це вже саме по собі є показовим на рівні семантичного аналізу. На фу-

нкціональному рівні злочини детермінуються дискурсивним конфліктом (протиріччя, мова (мовлення, мислення) проти мови), розбіжностями в тлумаченні соціальних конвенцій, змісту цінностей. Немає сумніву в тому, що злочинність постає результатом справжньої герменевтичної трагедії роду людського – принципової неможливості стовідсоткової відповідності суб'єктивних категоріальних світів, їхнього протистояння на полі «об'єктивного», у просторі дискурсу.

Другий, юридичний вимір дискурсивності злочинності досить вдало описано в численних працях представників конструктивістського напрямку в кримінології. Зокрема, Я. І. Гілініський стверджує, що злочин – суть породження закону, неонтологічне утворення, результат юридичного конструювання дійсності [12, с. 92]. І вчений, вочевидь, правий. За такого підходу цілком виправдано видається кримінологічна увага як до самої правотворчості, так і до мови закону. Але не законом єдиним породжується конструктивістський образ злочину. По-перше, навряд чи вдасться віднайти серйозній аргументи проти тієї позиції, що злочин має цілком реальний, онтологічний вимір свого буття. І проявляється він у соціальній практиці, діяльності. По-друге, конструюється контекст сприйняття (як правозастосувачем, так і окремими соціальними групами, суспільством загалом) діяльності як злочинної.

Але закон (позитивне право), як консолідоване вираження соціальних конвенцій, їхній сигналізатор, об'єктивно є субстанцією інертною, що яскраво проявляється в умовах пришвидшення історичного процесу, часу, динамізму суспільних перетворень XX–XXI ст. Ця обставина спонукає до життя явища правової сингулярності – неправа, альтернативної юридичній, часто конкурентної їй нормосистеми. Її інтенсифікація нерозривно пов'язана з поняттям справедливості, а тому й відбувається на тлі знедержавлення легітимності (у термінології Р. Дарендорфа). Це є цілком закономірною реакцією окремих людей і соціальних груп на суттєву дисфункцію морально-правових основ публічних регуляторів, що виходить з природної потреби впорядкування колективних дій та особистої поведінки відповідно до (а) умов певних соціальних конвенцій та (б) їхнього контекстуального тлумачення. Наприклад, насильство щодо працівника правоохоронного органу в умовах акцій масового протесту проти незаконних дій вищих посадових осіб держави (у контексті реалізації права народу на повстання) цілком може тлумачитись і як злочин, і як акт необхідної оборони (у традиційному для кримінально-правової доктрини значенні), навіть як суспільно корисне діяння. Загалом проблема релятивізму правових оцінок не є новою; у вітчизняній філософсько-правовій думці вона порушувалась ще П. Сорокіним у відомій праці «Злочин і покарання: подвиг і нагорода». У зв'язку з цим у даній роботі немає потреби у ґрунтовному описі її загальнотеоретичних компонентів.

Водночас важливо зауважити на тому, що мова тлумачення закону цілком може виступати інструментом викривлення його ідеї, формування правозастосовних «покручів», виконувати функцію деконструкції криміна-

льності діянь. Проте це лише один зі зрізів семантичної деконструкції кримінальності, що виражається у правозастосовному свавіллі, неправовому застосуванні закону, тобто проявляється в діяльності представників державної влади – уповноважених на легальне тлумачення кримінального закону (і бланкетно пов'язаних із ним інших джерел права) працівників правоохоронних та судових органів.

Поруч з цим варто звернути увагу й на те, що мовні засоби в межах третього, легітимаційного виміру дискурсу безпосередньо детермінують злочинну поведінку, адже його складові виявляються, передусім, засобами специфічного за соціальним (у суб'єктивному, груповому) значенням опредметнення потреб у мотиваційному механізмі. Таким чином, категоріальний апарат функціонально опосередковує, пов'язує мотивацію та раціональне мотивування, визначає як комплекс цілей злочинної діяльності, способів їхнього досягнення, так і їхню ідентифікацію, інтроспекційну категоризацію. Остання виявляє не лише об'єктивні риси відповідності до певних мовних форм (такі форми, як зазначалося, без відповідного об'єктивного і суб'єктивного контексту є майже неінформативними, дисфункційними), але і їхньою проекцією на особистість, що визначає сприйняття власної поведінки в суб'єктивно допустимій інтерпретації, оцінці. У цьому зв'язку варто виділити три основні функціональні складові легітимаційного виміру дискурсу:

1) семантичні засоби раціоналізації злочинної діяльності. Зазвичай у кримінології цей аспект досліджуваної проблематики розглядається в контексті посткримінальної поведінки, що вирізняється актуалізацією механізмів самовиправдання, ідентифікацією себе з жертвою тощо. Основна мета – обґрунтувати злочинцем для самого себе необхідність, доцільність, часто – безальтернативність з етичних («квазіетичних»), ситуаційних (дійсно чи удавано непереборний вплив зовнішнього середовища) міркувань. Як зауважував Л. фон Мізес, суб'єкт діяльності або не бажає самому собі зізнатися в реальному мотиві, або він не знає про пригнічені спонуки, що ним керують. Він маскує відсвідомі імпульси, приписуючи своїм діям причини, прийнятні для його «зверх-Я» [13, с. 252].

Потужні «раціоналізаторські» (етикозамісні, солідаризуючі) функції відіграє кримінальний жаргон (арго). Особливі мовні засоби знімають моральне навантаження з діянь, які традиційно піддаються суспільному осуду. При цьому оперування, мислення відповідними категоріями змінює й саму особистість. Буває так, зауважував відомий дослідник арго Д. С. Лихачов, що людина не говорить, а «плюється» словами. Для кожного звичного поняття у нього свої жаргонні вирази. Коли така людина з його словами-плювками розмовляє, вона виявляє свою цинічну сутність [4, с. 412]. Вона, таким чином, самовиправдовується [4, с. 430]. І саме тема самовиправдання професійних крадіїв, у т. ч. й зокрема засобами жаргону, викликала у видатного вченого жвавий інтерес в період його ув'язнення у Соловецькому таборі особливого призначення (1928–1931 рр.) і роботи у створеному там кримінологічному кабінеті. Втім ця проблематика очікує на завершення свого на-

укового розроблення й донині. .

Водночас аналогічні процеси відбуваються й на рівні масових соціальних, у т. ч. й кримінальних, практик. Найбільш яскравим прикладом є конструювання окремих елементів масової свідомості засобами політичної пропаганди, у результаті якої створюється позитивний (недевіантний, соціально схвальний, навіть бажаний) формат оцінювання де-факто суспільно небезпечних, де-юре (у контрадиктивних законодавчих системах) злочинних діянь. Відтворення останніх на масовому рівні (наприклад, добровольчий рух у межах так званого «народного ополчення») є, таким чином, результатом дискурсивного розриву соціальних груп засобами введення в оману щодо значення подій, якостей, цілей і засобів діяльності умовних опонентів.

Влучним із цього приводу вважаємо зауваження Л фон Мізеса з приводу специфічності раціоналізації на отримання вигоди соціальними групами. Вона, вказує вчений, може квітнути буйним цвітом, оскільки не стикається з критикою з боку членів групи, а будь-яка критика з боку інших людей, які не входять до цієї групи, відкидається як явно упереджена. Тому одним із головних завдань історичного аналізу є вивчення різних проявів раціоналізації в усіх сферах політичних ідеологій [13, с. 253]. Цей функціональний аспект легітимаційного виміру дискурсу межує з наступним;

2) семантичні засоби групової дезінтеграції й розмежування нормативностей. Досягається через конструювання та використання мовних форм, що продукують ворожисть, зумовлюють наростання агресивного потенціалу. Їх можна поділити на два умовних взаємопов'язаних блоки:

а) мова ворожнечі (hate speech), під якою, за визначенням Комітету міністрів Ради Європи, розуміються всі форми висловів, виразів, які поширюють, підбурюють, сприяють або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм або інші форми ненависті на основі нетерпимості, зокрема: нетерпимість, виражена агресивним націоналізмом та етноцентризмом, дискримінація та ворожисть проти меншин, мігрантів та людей іммігрантського походження [14]. Використання такої мови є вагомим чинником нарощування агресивного потенціалу суспільства. За рахунок останнього, залежно від змісту відповідних дискурсивних форм, відбувається інтенсифікації дії факторів детермінації расизму, ксенофобії, релігійного екстремізму, групового нарцисизму, релігійного екстремізму, тероризму, злочинів ненависті.

Мова ворожнечі як засіб групової дезінтеграції завжди активно використовується у збройних конфліктах, при розв'язуванні та веденні агресивних воєн, є їхнім фоновим явищем. Не становить виключення в цьому сенсі і збройний конфлікт, що проходить на території окремих районів Донецької та Луганської областей. Його особливий дискурс потребує окремого кримінологічного дослідження;

б) мова віктимності, що конкурує. Під конкурентною віктимністю прийнято розуміти загальну тенденцію сторін конфлікту конкурувати між собою за почуття віктимності, жертвовності [15, р. 31]. Цим же терміном опи-

суються й зусилля членів груп, що беруть участь у насильницьких конфліктах, які спрямовано на виправдання власних жорстоких дій, оскільки їхня група (ін-група або ми-група) нібито страждає або постраждала більше в конфлікті, ніж група супротивника (аут-група або вони-група). Такі зусилля лише посилюють ескалацію конфліктів і перешкоджають їхньому мирному врегулюванню [16, с. 40]. Цілком зрозуміло, що конкурентна віктимість, як і будь-який інший соціальний феномен, розгортається на тлі та з використанням особливих мовних засобів, ідентифікація, моніторинг та протидія використання яким є суттєвою умовою зниження криміногенних ефектів стимуляції колективно-психологічних станів групової жертвості;

3) семантичні засоби деперсоналізації, дегуманізації жертв злочинів, що є важливим чинником у прийнятті рішення про вчинення окремого злочину, а так само й легітимації масових кримінальних практик. Показовою в цьому аспекті є описана Н. Крісті ситуація комунікації між охоронцями та одним із бранців нацистського концтабору, колись розташованого в Норвегії (мовою перекладу): «Совсем рядом с ним два норвежских охранника, справа и слева, и кто-то спереди крикнул: «У тебя спички есть?!» А другой отвечал: «Нет, нету!» И тогда человек, югослав, который стоял между ними, произнес одну фразу по-норвежски, которая, как он мне потом признался, спасла его жизнь: «У меня есть спички». И что произошло? Он выбился из статуса массы, толпы, он преодолел категорию, когда его рассматривали как опасное животное с Балкан, нечто вонючее, противное. Его увидели как человека» [17]. Семантична деперсоналізація об'єкта деструктивного впливу, його знелюднення, дегуманізація, блокує суб'єктивні механізми стримання від насильницьких дій. Останні легітимуються, стають суб'єктивно допустимими.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, зауважимо, що виділені нами виміри дискурсивного простору злочинності лише в найбільш загальних рисах позначають кримінологічно значущі аспекти мовного середовища, у якому відтворюються кримінальні практики. Кожен з цих вимірів потребує окремого поглибленого дослідження, у чому і вбачаються перспективи подальшого наукового пошуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дремин В. Н. Преступность как социальная практика: институциональная теория криминализации общества: монография. Одесса: Юрид. літ., 2009. 614 с.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Кн. 1. Київ: ВД «Ін Юре», 2007. 423 с.
3. Poirier R. The Renewal of Literature: Emersonian Reflections. New York: Random House, 1987. 224 p.
4. Лихачев Д. С. Заметки и наблюдения. Из записных книжек разных лет. Ленинград: Сов. писатель, 1989. 608 с.
5. Рубинштейн Л. С. Причинное время. М.: АСТ; CORPUS, 2016. 480 с.

6. Комлев Ю. Ю. Интегративная криминология: девиантологический очерк: учеб. пособие. Казань: Центр инновационных технологий, 2016. 248 с.
7. Успенский В. Д. Тайный советник вождя: в 2-х кн. Кн. 2. *Роман-Газета*. 1991. № 8 (1158). 96 с.
8. Риттершпорн Г. Формы общественного обихода молодежи и установок советского режима в предвоенном десятилетии. *Нормы и ценности повседневной жизни: Становление социалистического образа жизни в России, 1920-30-е годы*: сб. ст. СПб.: Нева, 2000. С. 347–367.
9. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Политиздат, 1975. 304 с.
10. Рубинштейн Л. С. Режим дна, или Адрес кирпичного полет. *InLiberty. Блог Льва Рубинштейна*. 2018. 10 апреля. URL: https://www.inliberty.ru/blog_2/. (Дата звернення: 10.04.2018).
11. Убальдо Н. Семантическая референция. *Иллюстрированный философский словарь* / пер. с итал. Т. Н. Григорьевой, Л. А. Подпятниковой. М.: БММ АО, 2006. С. 530–531.
12. Гилинский Я. И. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений». СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. 520 с.
13. Мизес Л. Теория и история: интерпретация социально-экономической эволюции / пер. с англ. А. В. Куряева. М.; Челябинск: Социум, 2013. 368 с.
14. Rec (97) 20.30/10/1997 of the Committee of Ministers to Member States on «Hate Speech» / Adopted by the Committee of Ministers on 30 October 1997 at the 607th meeting of the Ministers' Deputies: Document of Council of Europe Committee of Ministers. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680505d5b. (Дата звернення: 05.04.2018).
15. Young I. F., Sullivan D. Competitive victimhood: A review of the theoretical and empirical literature. *Current Opinion in Psychology*. 2016. Vol. 11. P. 30–34.
16. Гарькавец С. А. Проблема конкурентной виктимности и вооруженный конфликт на Юго-Востоке Украины. *Вісник Одес. нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова. Психологія*. Т. 21, вип. 2(42). 2016. С. 39–49.
17. Современное преступление: лекция Нильса Кристи. 18 окт. 2006 г. URL: <https://studfiles.net/preview/5536300/>. (Дата звернення : 28.02.2018).

Стаття надійшла до редакції 10.03.2018

Юрий Владимирович ОРЛОВ,

доктор юридических наук, доцент

(Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков)

ДИСКУРСИВНОЕ ПРОСТРАНСТВО ПРЕСТУПНОСТИ

Отстаивается мысль о том, что дискурсивность является сущност-

ным признаком преступности. Установлено, что дискурсивное пространство преступности – сфера семантических средств детерминации и реализации криминальных практик. Выделены и охарактеризованы три функциональные измерения этого пространства: предметно-деятельностное, юридическое, легитимизационное.

Ключевые слова: преступность, дискурс, дискурсивное пространство, предметная деятельность, конструирование, легитимизация.

Yurii V. ORLOV,

Doctor of Law, associate professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

DISCURSIVE AREA OF CRIME

The author has argued the idea that the discursivity is the essential feature of crime. It has been established that the discursive area of crime is the sphere of semantic means of determination and implementation of criminal practices. Three functional dimensions of this area have been distinguished and characterized: subject-activity, legal, legitimizative.

Key words: crime, discourse, discursive area, substantive activity, construction, legitimization.